

УДК 631.15

О.М. МИКУЛІН, старший науковий співробітник

І.В. БАЛЯН, старший науковий співробітник

О.О. СОЛОНКА, молодший науковий співробітник

Закарпатська державна сільськогосподарська дослідна станція

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТА ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

В статті представлені результати дослідження сучасних проблем сільськогосподарських підприємств, які являються чинниками ризиків фінансової безпеки. Розглянуті питання фінансово-кредитного забезпечення підприємств, зокрема, труднощі пов'язані з залучення банківських ресурсів та їх використанням, проблеми державної підтримки сільського господарства, а також ринку агрострахування як дієвого механізму мінімізації фінансових ризиків.

Фінансова безпека, банківське кредитування, лізинг, державна підтримка, агрострахування.

Постановка проблеми. На сьогодні фінансово-економічний стан країни є досить складним. Виключення не становить і галузь сільського господарства. Ситуація, що склалася в аграрному секторі потребує належної уваги з боку органів державної влади, і не тільки. Підприємства щоразу стикаються на шляху з новими проблемами фінансового характеру, що виникають у зв'язку із коливаннями ринкової кон'юнктури, а також змінами в нормативно-правовому полі регулювання їх діяльності. З одного боку, уряд начебто активно розробляє програми розвитку сільського господарства, проводить реформи, запроваджує програми бюджетного фінансування та спеціальні режими оподаткування, удосконалює нормативно-правову базу. Проте, з іншого боку, ми можемо спостерігати поступовий занепад галузі, зокрема малих та середніх сільськогосподарських підприємств. Для сучасних підприємств характерним є зростаючий рівень зношеності техніки, низькі темпи техніко-технологічного оновлення виробництва, використання застарілих технологій, збільшення вартості невідновних природних ресурсів у структурі собівартості виробництва продукції. Фінансовий стан останніх бажає кращого і спонукає до з'ясування причин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Причини та наслідки окреслених проблем стали предметом пильного розгляду як вітчизняних

вчених, так і самих керівників і менеджерів аграрних підприємств. Зокрема питаннями фінансового забезпечення сільськогосподарських підприємств, ефективного використання фінансових ресурсів а також регулювання фінансово-кредитних відносин займалися М.Я. Демяненко, С.П. Саблук, П.А. Стецюк, О.Є. Гудзь та інші. Значна увага приділена вивченню фінансової безпеки сільськогосподарських виробників та управлінню ризиками у працях Т.В.Калашнікової, В.М.Гомзи, С.М. Онисько, Н.М. Андрійчука. Однак, в умовах динамічного розвитку суспільства аналіз основних тенденцій забезпечення фінансових потреб суб'єктів агропромислового комплексу України та подолання економічних проблем залишаються актуальними і потребують подальшого вивчення.

Мета статті полягає у визначенні та узагальненні основних сучасних фінансових проблем сільськогосподарських підприємств у контексті забезпечення їх фінансової безпеки.

Виклад основного матеріалу. Основним наслідком погіршення фінансового стану підприємств та спаду виробництва продукції в сільському господарстві є низький рівень фінансової безпеки. У традиційному розумінні поняття фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств прийнято розглядати як стан захищеності фінансових ресурсів, який забезпечує їх ліквідність і стійкість, дозволяє безперервно здійснювати підприємницьку діяльність у сфері сільськогосподарського виробництва, вчасно і у повному обсязі здійснювати платежі за внутрішніми і зовнішніми зобов'язаннями, уникати фінансових ризиків і забезпечувати процес розширеного відтворення [1].

Дослідження фінансових проблем сільськогосподарських підприємств передбачає врахування специфіки аграрного виробництва (залежність від природо-кліматичних умов, сезонність виробництва та попиту на продукцію, висока капіталомісткість, тривалий період виробничого циклу та окупності вкладених коштів, низька мобільність виробництва), що обумовлює велику кількість ризиків фінансової безпеки. Так, внаслідок негативного впливу стихійних явищ аграрії зазнають значних матеріальних збитків, що можуть сягати понад 50-60 % втрати врожайності та доходів при поєднанні кількох несприятливих факторів.

Основною проблемою фінансової безпеки сільськогосподарських підприємств є відсутність їх належного фінансового забезпечення. Власні кошти (нерозподілений прибуток) є одним із пріоритетних джерел фінансування, що забезпечує фінансову незалежність. Проте рівень амортизаційних відрахувань, що входить в собівартість продукції, є недостатнім для нормального відтворення основних засобів.

Одним із найбільш оптимальних (затребуваних) джерел фінансових ресурсів є банківське кредитування. У сфері сільського господарства кредитні ресурси відіграють вирішальну роль: сезонний розрив між вкладенням і надходженням коштів, значна потреба в обігових засобах за недостатності власних коштів перетворюють кредит в вагоме джерело поповнення фінансових ресурсів [2]. Своєчасне залучення позикових коштів

у виробничий процес забезпечує безперервне його протікання та можливість розширеного відтворення. Сільськогосподарські підприємства потребують залучення довгострокових фінансових ресурсів для оновлення матеріально-технічної бази, впровадження інноваційних технологій.

Фінансовий лізинг на придбання техніки та сезонні кредити для вирощування сільськогосподарських культур є найбільш затребуваними ресурсами для підприємств АПК. Ефективність лізингу полягає у можливості його використання як альтернатива банківського кредитування, що дає можливість підприємствам отримувати необхідні ресурси і уникати значних витрат, пов'язаних із моральним зношенням і старінням засобів виробництва[3].

Разом з тим отримання кредитів для підприємств аграрної сфери залишається проблемним. В умовах економічної нестабільності, коли кредитоспроможність аграрних підприємств значно знизилась, а ціна кредиту виросла, можливості отримання кредитних ресурсів, особливо довгострокових, дуже обмежені.

Особливість кредитного обслуговування сільськогосподарських підприємств полягає у необхідності дотримання економічно обґрунтованих строків, обсягу, вартості кредиту, вчасності його надходження до позичальника, обґрунтованості порядку погашення кредиту й процентів за користування ним.

У значній мірі проблеми кредитування зумовлені:

- недоступністю кредитних ресурсів для сільськогосподарських підприємств через високі відсоткові ставки;
- низькою привабливістю підприємств для комерційних банків через низьку оборотність коштів та ризики, пов'язані з надмірною залежністю від природо-кліматичних умов;
- низькою кредитоспроможністю підприємств та ліквідністю застави, яку підприємства можуть запропонувати.

Незважаючи на збільшення протягом останніх років кількості комерційних банків, що пропонують окремі програми кредитування агробізнесу, в Україні не існує жодного спеціалізованого аграрного банку, у якого частка кредитів для сільського господарства у структуру кредитного портфеля становила б понад 50 %[1].

Варто зазначити, що аграрним підприємствам, порівняно з суб'єктами господарювання інших галузей, складно отримати доступ до іпотечного кредитування. Причинами цього є фізичний та моральний знос об'єктів нерухомості, нерівномірний рух готівкових коштів у сільськогосподарському виробництві, не вирішені на законодавчому рівні питання власності на землю. Невирішеність цих питань унеможливорює використання земельних ресурсів як застави для отримання кредиту.

Підсумовуючи вищесказане можемо говорити про необхідність вдосконалення механізму кредитного забезпечення аграрних підприємств з метою підвищення рівня їх рентабельності та фінансової безпеки. Одним із методів вдосконалення є розробка державних програм здешевлення вартості

позик, розвиток іпотечного кредитування, активізація діяльності кредитних спілок та лізингових компаній. Реалізація цих заходів забезпечить більші перспективи ефективного господарювання та підвищить зацікавленість до агробізнесу.

Важливим напрямом державного регулювання сільськогосподарського виробництва в Україні фінансова є підтримка підприємств. Оскільки сільське господарство є особливим видом діяльності, державна підтримка сільськогосподарських виробників є одним із чинників, що визначає загальний рівень фінансової безпеки підприємства як складової економічної безпеки держави. Особливо це стосується окремих галузей, що є низькорентабельними чи збитковими.

Відповідно законодавства [9], система державної підтримки розвитку сільськогосподарських підприємств включає цінове регулювання продукції, пряме субсидування сільського господарства, фінансово-кредитне забезпечення, податкове регулювання.

На сьогодні механізм державної підтримки є малоефективним та не дозволяє задовольнити хоча б половину потреб аграрних підприємств. Існують недоліки у сфері прямого субсидування сільськогосподарських підприємств, які полягають у тому, що субсидії надаються переважно великим прибутковим підприємствам, а не малим, середнім і менш прибутковим, що найбільш їх потребують. Важливою проблемою розвитку сільськогосподарських підприємств є недостатньо ефективна державна політика щодо створення умов формування кооперативних та інших некомерційних об'єднань сільськогосподарських підприємств у сфері виробництва та збуту сільськогосподарської продукції [6].

Не сприяє розвитку сільськогосподарських підприємств цінова ситуація на внутрішньому ринку, зокрема існуючий диспаритет між споживчими цінами та цінами виробників промислової продукції. Це не лише зумовлює невідповідність між темпами зростання сільського господарства та промисловості, а й стримує рівень технічного переозброєння вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Крім існуючого диспаритету цін, гальмує нарощення обсягів сільськогосподарського виробництва і недостатній рівень внутрішнього споживчого попиту, що є результатом низької купівельної спроможності населення [10].

Державне регулювання сільськогосподарського виробництва також передбачає забезпечення інноваційного та інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств. Головна мета державної інноваційної політики визначена у законі України [7] і полягає у створенні соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, впровадженні сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- та ресурсозберігаючих технологій виробництва та реалізації нових видів конкурентоздатної продукції. Проте механізм впровадження інновацій в

діяльність сільськогосподарських підприємств є покищо недосконалий і потребує доопрацювання на законодавчому рівні [4].

Що стосується інвестиційного розвитку сільськогосподарських підприємств, слід зауважити, що обсяг залучених ресурсів є недостатніми для задоволення їх інвестиційних потреб. Іноземні інвестиції в розвиток сільськогосподарських підприємств залучаються в обмежених обсягах, а їх частка в загальних вкладеннях поки що незначна, через наявність цілої низки чинників: неплатоспроможність вітчизняних сільськогосподарських товаровиробників, нестабільність політичної ситуації, законодавчої бази, низька інвестиційна привабливість агропромислового комплексу тощо. Крім того, стримує процес нарощування інвестиційну сфері сільськогосподарського виробництва недостатній рівень рентабельності капіталу сільськогосподарських підприємств, оновлення основних засобів та низька ліквідність їх інвестицій [8].

Необхідність вдосконалення механізму державної підтримки сільськогосподарських підприємств зумовлена не тільки специфікою самої галузі, а й причинами, пов'язаними з відставанням України від розвинених країн за рівнем науково-технічного прогресу, передових технологій, рівня розвитку інфраструктури села. Внаслідок незавершеності процесів адаптації до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів, значних коливань цін на світовому ринку, нестійкості торговельних відносин з країнами-імпортерами конкурентні позиції вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках є нестабільними.

У світовій практиці одним із чинників стабільності економічного розвитку сільськогосподарського виробництва та дійовим інструментом мінімізації ризиків і забезпечення фінансової безпеки аграрних підприємств є агрострахування. Даного роду послуги дають можливість компенсувати втрати підприємств внаслідок непередбачуваних подій, гарантують збереження певного рівня доходу, дозволяють підвищити кредитоспроможність у відносинах з комерційними банками та іншими кредиторами.

Проте, в Україні цей вид страхування є непривабливим через ряд причин. До їх числа належить, зокрема, неефективне управління ризиками в сільському господарстві, недостатня технічна спроможність страхових компаній, обмежений доступ до перестраховання та брак у сільгоспвиробників довіри до страхування як такого. Аграрії часто переконані, що отримання відшкодування в разі настання страхового випадку є досить складною справою. Іншою суттєвою проблемою розвитку страхового ринку є високі страхові тарифи та недосконалі за змістом договори страхування.

Наразі страхування сільськогосподарських ризиків в Україні здійснюється переважно з метою отримання кредиту. Недостатньо дослідженими залишаються питання регулювання відносин у сфері страхування з державною підтримкою. В умовах фінансової кризи його можна розглядати як антикризовий механізм, який надає можливість

мінімізувати збиток, забезпечити стабільний розвиток сільськогосподарського виробництва і отримати доступ до кредитних банківських ресурсів, лізингу [5].

Варто зазначити, що в Україні є потенціал для подальшого розвитку ринку страхових послуг в аграрному секторі. Проте існує ціла низка чинників, що його гальмують і потребують негайного усунення.

Висновки з проведеного дослідження. Сучасний стан аграрних підприємств характеризується низьким рівнем технічної оснащеності виробництва при високому рівні зносу техніки та використанні застарілої технології і вимагає значного обсягу кредитного забезпечення інвестиційного характеру.

Недостатня державна підтримка сільськогосподарських підприємств України обмежує можливості розширеного відтворення виробництва та впровадження інновацій.

Присутність невирішених проблем страхування сільського господарства хоча і затримує подальший його розвиток, проте подальша робота усіх зацікавлених сторін страхових відносин дозволить вирішити їх і, в подальшому, вдосконалювати, адаптуючи до поточних потреб на ринку аграрного страхування.

Усі визначені проблеми сільськогосподарських підприємств є назрілими і в сукупності становлять загрозу фінансовій безпеці підприємств. Крім того, розвиток аграрного сектору потребує якісних перетворень, спроможних забезпечити підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарського виробництва на внутрішньому та зовнішньому ринках та продовольчу безпеку держави.

Бібліографічний список

1. Калашнікова Т. В. Стан і тенденції розвитку кредитного забезпечення аграрної галузі України / Т. В. Калашнікова // Фінанси України. - 2010. - № 10. - С. 29-37
2. Гомза В.М. Сучасний стан кредитування аграрних підприємств: проблеми та шляхи їх вирішення / В.М. Гомза // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014 , Вип. 6, ч.2. – С.137-141.
3. Добіжа Н. В. Сучасний стан та проблеми агрострахування в Україні / Н.В. Добіжа// "Ефективна економіка" № 8, 2013
4. Коваленко О.Ю. державне регулювання сільськогосподарського виробництва / О.Ю. Коваленко // "Ефективна економіка" № 2, 2013
5. Кулистикова Т. / Почти все по-старому / Т. Кулистикова // Агроінвестор. – 2012. - № 10 (57). – С. 40 - 44
6. Кузняк Б.Я. Світовий досвід підтримки сільського господарства і українські реалії / Б.Я. Кузняк // Економіка і регіон № 1 (24) –ПолтНТУ: 2010. – С. 135-140
7. Закон України. Про інноваційну діяльність. від 04.07.2002 № 40-IV (редакція від 16.10.2012 на підставі документу № 5460-VI) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/40-15/>

8. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року /за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с.

9. Закон України. Про державну підтримку сільського господарства України від 24.06.2004 № 1877-IV (редакція від 05.04.2015, на підставі документу 1877-15) [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.

10. Онисько С.М. Економічна безпека сільськогосподарських підприємств: теорія, методика, практика: монографія / С.М. Онисько, В.В. Бойко. – Львів: Ліга-Прес, 2013. – 170 с.

Одержано редколегією 15.08.2015 р.

А.Н. МИКУЛИН, И.В. БАЛЯН, А.А. СОЛОНКА

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ И ПРОБЛЕМЫ ФИНАНСОВОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье представлены результаты исследования современных проблем сельскохозяйственных предприятий, что являются факторами риска финансовой безопасности. Рассмотрены вопросы финансово-кредитного обеспечения предприятий, в частности, трудности связаны с привлечения банковских ресурсов и их использованием, проблемы государственной поддержки сельского хозяйства, а также рынка агрострахования как действенного механизма минимизации финансовых рисков.

O.M. MIKULIN, I.V. BALIAN, A.A. SOLONKA

THE BASIC ASPECTS AND PROBLEMS OF THE FINANCIAL SECURITY OF THE AGRICULTURAL ENTERPRISES.

In the given article the results of the modern problems of the agricultural enterprises are being shown, which are the factors of risks for the financial security. The questions of the financial-credit provision of the enterprises had been concerned, in particular, the difficulties, connected with the attraction of the bank resources and their usage, the problems of the state support of agriculture and the market of agro insurance as the efficient mechanism of financial risks minimization.